

PJEVREJSKI PREGLED

Godina XXI • Broj 1 • Beograd • januar 2012. • TEVET/ŠEVAT 5772.

HANUKA U BEOGRADU

Predsednik Srbije zapalio svećicu

strana 2

PORTRET - DRITA
TUTUNOVIĆ:

Na đudezmu
sam
progovorila!

strana 12

BAZAR U SINAGOGI:

Zlatno
srce,
zlatne
ruke

strana 14

KAKO SU
NAPISANI
„ZNAMENITI
JEVREJI SRBIJE“

Negde se
moralo
preseći

strana 18

PIROT - BEČEJ

Otkrivena
spomen-obeležja

strane 9 i 10

HANUKA U BEOGRADU

Boris Tadić: Uvek se možemo naći drugom u njegovoj patnji

U sredu 21. decembra u 19 časova, na drugi dan Hanuke, velikog praznika svetlosti, Beogradsku sinagogu posetio je predsednik Republike Srbije Boris Tadić, prisustvovao molitvi i sa vrhovnim rabinom Izraela Jonom Mecgerom upalio svećicu na hanukiji.

Služba u sinagogi Sukat Šalom nije bila neobična samo po tome. Jevrejska opština Beograd, njen predsednik Jakov Alba, rabin Isak Asiel i članovi Opštine ugostili su tom prilikom brojne ambasadore, članove diplomatskog kora, verske velikodostojnike i poslovne ljude iz sveta koji su se u dane Hanuke zatekli u Beogradu i poželeli da nam se te večeri pridruže u proslavi praznika na koji se sećamo borbe naših predaka protiv nasilne helenizacije jevrejskog naroda i ponovnog osvećenja Jerusalimskog hrama 164. godine.

Za drugu zanimljivost pobrinuo se vrhovni rabin Izraela Jona Mecger, koji je zahtevao da, shodno običajima

vrlo ortodoksnih Jevreja, pripadnice lepšeg pola tokom službe budu odvojene od muškaraca i smeštene na galeriji, pa je tako među njima bila i ambasadorka SAD Meri Vorlik. U svakom slučaju, na koktelu koji je priređen u Društvenim prostorijama Sinagoge, žene i muškarci bili su zajedno.

Zanimljivo je, konačno, bilo i to da je predsednik Tadić, što ranije u Sinagogi nije činio, ovog puta nosio kipa, čime je na još jedan način iskazao uvažavanje jevrejskog naroda, njegove vere i tradicije.

Nakon službe, prisutnima, među kojima su bili i predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije dr Ruben Fuks i predstavnici jednog broja jevrejskih opština, obratio se vrhovni rabin Izraela. On je čestitao praznikm pripadnicima Jevrejske zajednice Srbije i zahvalio Tadiću na svemu što je učinio za „njegovu naciju“, ukazavši na to da je Srbija

Predsednik Srbije zapalio svećicu

Jona Mecger: Jevreji uče svoje potomke da budu verni onima koji ih vole

u prethodnom periodu mnogo propatila. Rabin je, takođe, podsetio da Jevreji svoje potomke „uče da budu verni onima koji ih vole“ što je praćeno aplauzom.

Predsednik Republike poručio je da će Srbija štiti ne samo jevrejski nego i svaki drugi pojedinačni identitet koji u njoj postoji.

- Često govorimo o neophodnosti da se zaštiti ljudski identitet. Ovakve prigode su prilika da govorim o zaštiti ne samo jevrejskog već i svakog drugog pojedinačnog identiteta u Srbiji - rekao je Tadić dodajući da pristup Srbije različitim identitetima „govori o zemlji slojevitoj, punoj

različitosti koja teži da poštuje i štiti ljudska prava“.

Tadić je, takođe, naveo da su u prošlom veku i Srbi i Jevrji bili predmet velikog stradanja.

- Mišljenja sam da uvek treba da posvetimo pažnju svim žrtvama. Nikada nisam želeo da neko slavi one koji su u ime mog naroda izvršili zločine protiv drugih - istakao je, dodavši da je danas važno učiniti svaki akt pomirenja poštovanja drugog i pokazati da se uvek možemo naći drugome u patnji. Uspešnoj organizaciji proslave Hanuke, osim Jevrejske opštine Beograd, pomogla je, kao i mnogo puta pre, B'nei B'rit loža Srbije 676.

ZAŠTO SLAVIMO HANUKU

Čudo veliko desilo se tamo

Poruka praznika svetlosti je univerzalna jer govori o legitimnosti borbe svakog naroda za očuvanje identiteta

Piše: Jelena Kalderon

Nekada davno, u dalekoj Zemlji, Jevreji su slavili Boga u svetom Hramu, u Jerusalimu. Obrezivali su mušku decu osmog dana po rođenju, slavili Šabat, tri puta godišnje odlazili na hodočašće u Jerusalim, prinosili žrtve u Hramu, družili se sa prijateljima, živeli jevrejskim načinom života.

Međutim, Seleukidi, naslednici Aleksandra Makedonskog velikog osvajača tolerantnog prema Jevrejima, stavili su izvan zakona jevrejske običaje. Molitve, košer hrana, obrezivanje i sve ono što je karakterisalo jevrejski životni ciklus, bilo je zabranjeno. Fanatičnim Selukidima ovo nije bilo dovoljno. Oskrnjavili su Hram, uništili svete posude, postavili svoje idole i u Hram pustili svinje. Cilj ovog varvarstva bilo je uništenje jevrejskog identiteta.

Kada jedna civilizacija poveruje da je apsolutno superiorna u odnosu na druge i kada nestane tolerancije, sledi rat. Jevreji su se pobunili protiv seleukidskog terora i nisu bili jedini. Pobuna je dobila različite oblike. Neki ljudi su učili Toru u tajnosti. Jehuda Makabi i njegovi sinovi, pripremali su se za oružanu pobunu. Neki Jevreji su se pokorili dekretima, stapajući se sa prevladavajućim antičkim Grcima i njihovom kulturom.

Zajedno sa ustankom Parta, jevrejski ustanak je bio krvava pobuna protiv nadmoćne grčke armije. Dovoljno za početak kraja Seleukidskog carstva.

Nes Gadol Haja Po! Čudo veliko desilo se tamo. Zapravo dva u jednom. Mala jevrejska vojska, koja je "partizanski" ratovala, uspela je da pobedi nadmoćnu Grčku, povrati, očisti i osvešta Hram. Pronađeno ulje u Hramu, gorelo je, umesto očekivanog jednog, osam dana. U narednih nekoliko vekova centar jevrejskog života bio je Hram. Borba za očuvanje identiteta je dala rezultat.

U znak sećanja na čuda koja

su se desila i opisane događaje, slavimo Hanuku - praznik svetlosti. Palimo svećice na hanukiji, izgovarajući propisane blagoslove. Po zapovesti ne radimo ništa dok svećice gore. Jedemo latkes i suf-ganijot, vrtimo sevivon i na osmi dan delimo međusobno poklone. Da li je to dovoljno? Nije. Potrebno je pričati priče, uvek iz početka, o Makabejcima, Hani i njenih sedam sinova i hrabroj Jehudit, da bi smo sačuvali slobodarski duh i svest o pravu na različitost.

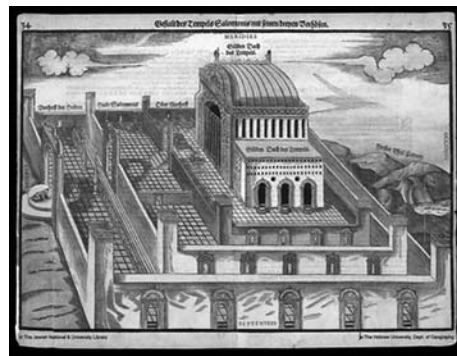
Iako je poruka Hanuke upućena primarno Jevrejima, ona ima i univerzalni karakter. Njena svetlost bi trebalo da ukaže i narodima sa kojima živimo da je borba za očuvanje identiteta legitimna. Ta borba može imati različite vidove, a njena cena je slobodan život generacija koje dolaze.

Pesma o Makabejcima

*Svako se seća,
Kako se Jevrejima otela sreća.
Grci su nas dugo gonili,
A neki su im se poklonili.
Kao pčela složni roj,
Makabi i njegovi sinovi,
Krenuli su u boj.
Dugo su se borili,
I Hram obnovili.
Ulje osam dana gorelo je,
A jedan trebalo je.
Oslobodismo se Grka i muka,
Zato slavimo praznik po imenu
Hanuka!*

Dina Kalderon, 10 godina, Beograd

Hanuka u Somboru

U izvanrednom ambijentu i vrlo dobrom raspoloženju članovi JO Sombor, u sredu 21. decembra, obeležili su praznik svetlosti Hanuku. Tradicionalnom druženju prisustvovao je veliki broj pripadnika somborske jevrejske zajednice. Posle paljenja sveća, praznik je čestitao Saša Cvejic, predsednik JO Sombor, a prijatni časovi uz bogatu trpezu sa ribama i krofnama trajali su do kasno uveče.

Proslavi praznika pridružili su se i sugrađani drugih veroispovesti, prijatelji članova Jevrejske opštine.

Ketuba - jevrejski bračni ugovor

„Budi jako oprezan da ne rasplačeš ženu jer Bog broji njene suze. Žena je nastala od muškarčevog rebra, a ne od njegovih stopala da se po njoj gazi. Ne od njegove glave da se njome vlada, nego od rebra da mu bude jednaka, ispod ruke da bude zaštićena i pokraj srca da bude voljena”

Spontani aplauz se prolomio u prepunoj sali nakon citata iz Talmuda koje je izgovorio rabin Isak Asijel na izložbi Jevrejske opštine Pančevo "Ketuba-Jevrejski bračni ugovor", otvorenoj 7. decembra u Narodnom muzeju tog grada. Na više od dvadeset panoa izloženo je oko devedeset fotografija ketuba iz raznih jevrejskih zajednica Evrope, Azije, Afrike i Amerike, koje odražavaju istoriju, tradiciju i običaje Jevreja u različitim vremenskim periodima i okruženju. U tekstualnom delu prikazan je razvoj ketube od prvih jednostavno pisanih izjava u rabinskom periodu, preko

njenog institucionalizovanja kao pravnog dokumenta u talmudskom periodu, do uglavnom prihvaćene jednoobrazne forme nastale u srednjem veku.

Katalog izložbe, čiji su autori Miroslava Kon-Panić i Dragan Singer, pruža dodatne podatke o ovom značajnom dokumentu jevrejske umetnosti.

Isto večer, pred mnogobrojnom publikom, rabin Isak Asijel održao je predavanje "Ovim prstenom te posvećujem". Predavanje se odnosilo na običaje sklapanja i razvoda braka kod Jevreja i savremenu temu nasilja u porodici, uz objašnjenja odgovarajućih navoda iz Tanaha i Talmuda. Izložba "Ketuba-Jevrejski bračni ugovor" bila je otvorena nedelju dana, a poslednje večer upotpunjeno je koncertom sefardske i popularne muzike, u izvođenju Aleksandra Saše Kabilja.

M. Kon-Panić

Novo iz Klemsa

Umesto 18 meseci, kako je do sada bilo, od 1. januara 2012, kao minimalno vreme progonstva (internacija u geto ili skrivanje pod lažnim identitetom), potrebno za

dobijanje odštete, priznavaće se period od 12 meseci. Ovo je rezultat nedavno održanih pregovora između Klems konferensa i Nemačke vlade.

Saradnja Srbije u istraživanju Holokausta

Srbija je primljena u punopravno članstvo Radne grupe za međunarodnu saradnju u negovanju sećanja i istraživanju Holokausta, saopštilo je Ministarstvo rada i socijalne politike.

To je jednoglasno odlučeno na plenarnom zasedanju te grupe održanom

1. decembra 2011. u Hagu (Holandija). Radnu grupu čini 31 zemlja među kojima su Izrael, SAD, Norveška, Švedska, Velika Britanija, Belgija, Nemačka, Francuska, Austrija, Mađarska, Češka, Kanada i Hrvatska. Srbija je 2006. godine izrazila interesovanje da postane članica te međunarodne organizacije

i stekla status države posmatrača, a pridružena članica je postala decembra 2009. godine.

Podršku Srbiji pružili su Izrael i SAD, kao zemlje-mentori, piše u saopštenju. Delegaciju Srbije na plenarnom zasedanju je predvodila ambasadorica Slađana Prica.

REZULTATI 55. NAGRADNOG KONKURSA SJOS ZA 2011. GODINU

Žiri u sastavu: akademik Predrag Palavestra, književnik prof. Filip David i prof. dr Milan Ristović, konstatovao je da je na 55. nagradni konkurs SJOS prispelo 38 radova.

Po pregledu prispelih radova žiri je jednoglasno odlučio:

I nagrada „Ženi Lebl“
- za rad „ISELJAVANJE
JUGOSLOVENSКИH
JEVREJA U IZRAEL
1948/49“ - šifra „R.Gašović“,
autor Milan Radovanović,
Kraljevo

II nagrada - za rad
„KAKO SU SE SPASILI“ -
šifra „Svedoci“, autor Jaša
Almulji, London

III nagrada - za rad
„PRIČA NA A ŽICI“ - šifra
„Lea“, autor Aleksandra
Đuričić, Beograd

Žiri je, takođe, odlučio
da za arhiv Jevrejskog istorijskog muzeja predloži otkup radova:

1. „JEVREJI NA KOSOVU I METOHIJI 1804-1918“ - šifra „Šlomo“, autor Miloš Damjanović, Kosovska Mitrovica
2. „FELIKS MILEKER I ISTORIJA JEVREJA U BANATU“ - šifra „Banat“, autor Nikola Račić, Vršac

Tačan datum i mesto održavanja svečanosti na kojoj će biti dodeljene nagrade autorima nagrađenih i otkupljenih radova biće naknadno saopšteni

Otkrivena spomen-ploča Stanislavu Vinaveru

Na mestu gde se nekada nalazila porodična kuća u kojoj je živeo i stvarao Stanislav Vinaver, u Đakovačkoj 21 u Beogradu, otkrivena je spomen-ploča ovom velikom pesniku, pripovedaču, esejisti, polemičaru i prevodiocu. Spomen-ploča postavljena je povodom akcije „Vratimo dug piscima“ u kojoj učestvuju Ministarstvo kulture Republike Srbije i „Večernje novosti“.

- Ne znam nijednog autora u srpskoj književnosti koji je toliko slavan, a za koga se toliko malo učinilo. Samo tu i tamo poneki entuzijasta se trudio prethodnih decenija da budu objedinjeni rezultati takvog čudesnog rada - rekao je prilikom otkrivanja spomen-ploče ministar kulture, informisanja i informacionog društva Predrag Marković. - Vinaver je učinio da Švejk bude domaće delo, da Šeherezada bude domaće delo, da Gargantua i Pantagruel budu naši junaci. Mnogo toga je učinio, a mi smo kao generacije učinili malo. Postoji skrivena ideološka zabrana, različite ideologije su se smenjivale na ovom prostoru, ali su sve istrajno i javno činile da Vinaver ne bude prisutan. Vinavera neki znaju kao vrsnog pesnika, neki kao antologičara, ali je u pitanju stvaralac koji je utemeljio moderan pristup srpskoj književnosti u periodu između dva svetska rata.

Najbolji poznavalac Vinaverovog dela, prof. dr Gojko Tešić govoreći o „magičnoj građevini“ u Đakovačkoj 21 u kojoj je stanovao Stanislav Vinaver je naglasio:

- Ta kuća, ta čarobna kutija jezika i književne umetnost, znanja i kulture, bila je onaj prostor čestitosti i moralne doslednosti iz kojeg je najveći srpski nadgramatičar, žestoki polemičar, antidogmatičar u političkom smislu, ali i u ideološkom, odlazio u beskompromisne bitke za odbranu poetskog moderniteta. Na ovoj adresi je četvrt veka stvarao najveći čudotvorac srpskog jezika, kome srpski jezik nije bio maternji, a učinio je za njegovo bogatstvo više od mnogih najvećih pisaca ove književnosti.

R. Davidović

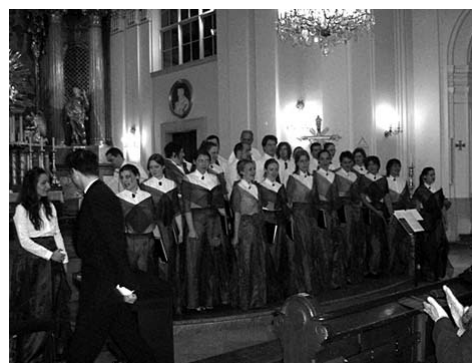
Religioznost i evropske integracije

Fondacija „Konrad Adenauer“, u saradnji sa Centrom za evropske studije i Hrišćanskim kulturnim centrom, organizovala je konferenciju na temu *Religioznost građana Srbije i njihov odnos prema procesu evropskih integracija*. Ovaj skup, koji je podržala Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, održan je 13. decembra u sali Balkan u hotelu Moskva u Beogradu. Konferenciju su otvorili: Vensan Dežer, šef delegacije Evropske unije u RS, Panajotis Tasiopoulos, Centar za evropska istraživanja, Brisel, Henri Bone, Fondacija Konrad Adenauer i Andrijana Mladenović, Hrišćanski kulturni centar. Tema je obrađena iz politikološkog (prof. dr Predrag Simić - FPN), sociološkog (mr Dragana Radisavljević-Čiparizović - FF) i religijskog ugla (prof. dr Radovan Bigović - PBF). U diskusiji predstavnika crkva i verskih zajednica su učestvovali

Nj. P. G. Andrej Čilerdžić, episkop re-mezijanski, SPC, Nj. E. G. Stanislav Hočevar, nadbiskup beogradski, RKC, Mustafa ef. Jusufspahić, glavni imam beogradski, Islamska zajednica Srbije i Isak Asiel, rabin Jevrejske zajednice Srbije. Moderator je bio Aleksandar Gajšek.

Religiozni građani Srbije nisu protiv evropskih integracija, a uključenju Srbije u EU najnaklonjeniji su tradicionalni vernici, njih 89%, pokazalo je istraživanje „Religioznost građana Srbije i njihov odnos prema procesu evropskih integracija“ rađeno od jula 2010. do februara ove godine na reprezentativnom uzorku. Učesnici skupa o ovom istraživanju naglasili su da rezultati ankete pokazuju da ne postoji vidljiva veza između verskog opredeljenja i straha od ulaska u EU. Konferenciji je prisustvovao i Aleksandar Nećak, počasni predsednik SJOS.

O HOLOKAUSTU U BEČU

Hladno - tople bečke
muzičke večeri

Uprkos magli, vetru i hladnom novembarskom vremenu, ulice Beča su članovima Srpsko - jevrejskog pevačkog društva bile tople. U nedelju 22. novembra u predivnoj, staroj crkvi Sv. Leopolda, Hor je održao koncert posvećen "Različitosti, miru i nadi."

Na programu su bila duhovna i tradicionalna dela srpske i jevrejske muzičke tradicije - "Dona, Dona", "Enoš", "Tebe pojem", "Hor Jevreja", "Avre tu", "Borjano, Borjanke", "Jelid Arc", "Mi kerido, mi amado", ali i swing "Ride the chariot"... Bogat i stilski raznovrstan program koji je publika pozdravila velikim aplauzom, zahvaljujući veoma pažljivom župniku crkve Boleslavu Kravickiju bio je dobro najavljen, organizovan i odlično posećen..

Akustika lepe, stare Leopold crkve, nekad sinagoge, pomogla je, dirigentu Đorđu Peroviću i solistima Vjeri Adžić i Milici Gajić, kao i samom Srpsko - jevrejskom pevačkom društvu da izvođenja svih kompozicija budu pomalo "božanska". Da li zbog treme, uzbuđenja ili zadovoljstva nastupom pred odabranom bečkom publikom, "Hava Nagila" je izvedena bez dodatno ubačenih udaraljki što tu kompoziciju čini još vedrijom. Najvažnije je da je publika tražila bis i da su horisti dobili poziv da ponovo dođu.

Sutradan, u sali bečke jevre-

Bez njih - ništa

Javni čas svesrdno su podržali: Austrijski fond za budućnost, Erste banka, Ministarstva vera i dijaspora, rada i socijalne politike, za ljudska i manjinska prava, državnu i lokalnu upravu.

Iako "u senci", treba reći da se bez ambasadora Austrije Klemensa Koje, direktora Austrijskog kulturnog foruma Nikolausa Kelera i velikog prijatelja Srpsko - jevrejskog pevačkog društva Kristijana Veršuca, predstavnika ORF TV u Beogradu, ovo gostovanje, promocija srpske i jevrejske muzičke baštine, sećanja na Holokaust i ogromne jevrejske, srpske i romske žrtve, nikada ne bi održalo baš u Beču!!

jske opštine, Srpsko - jevrejsko pevačko društvo održalo je svoj jedanaesti javni čas "Da se nikad ne zaboravi, Holokaust, da se nikad ne ponovi", autora Marlene Vajnberger - Pavlović, predsednice i menadžera ovog Hora i glavnog "krivca" za realizaciju Časa u Beču.

Tužna tema u tmurno, hladno bečko veče. Publika u kojoj su između ostalih bili i kantor bečke sinagoge Šmuel Barzilai, Gerhard Jandl bivši ambasador Austrije

u Srbiji, predstavnici srpske ambasade - posebna, sala prijatna, atmosfera topla, a predavači: dr Milan Koljanin, prof. Žarko Korać, Aleksandar Mošić, preživeli Holokaust, izvrsni. Sjajno je bilo i pevanje Hora i solista Vjere Adžić i Danila Stošića.

Poneta kompletnim utiskom Marlena Vajnberger-Pavlović nije krila zadovoljstvo:

- Srpsku bečku priču smatra veoma emotivnom, posebnom i uspešnom- rekla je.

Izložba „Holokaust u Srbiji u Drugom svetskom ratu“

Dana 27. januara 2012. u Muzeju istorije Jugoslavije biće otvorene izložba „Holokaust u Srbiji u Drugom svetskom ratu“. O značaju tog poduhvata govori i podatak da je na njegovoj realizaciji okupljeno više od 30 naučnih, kulturnih i obrazovnih institucija iz cele zemlje, kao i veliki broj uglednih stručnjaka. Učešće u realizaciji ove izložbe prihvatio je i predsednik SJOS dr Ruben Fuks.

Paskaljević i David razgovarali sa predsednikom SJOS

Saveza jevrejskih opština Srbije posetili su ovih dana filmski reditelj Goran Paskaljević i književnik Filip David. Njih dvojica napisali su scenario za film „Kad svane dan“, koji Paskaljević režira, a čija je radnja dobrim delom vezana za logor na Starom sajmištu. U razgovoru sa dvojicom umetnika, predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije dr Ruben Fuks dao je saglasnost da se nekoliko sekvenci filma snima u Jevrejskom istorijskom muzeju.

Poklon Vide Greber JIM-u

Vida Greber, predala je 13 decembra 2011. Jevrejskom istorijskom muzeju kompletan fond supruga Aleksandra Šandora Grebera (1927 - 2009).

Fond uključuje dokumentaciju, veliki broj fotografija i novinske tekstove koji prate bogat životopis magistra ekonomije Aleksandra Grebera. U njemu su i sećanja arhitekta Javorke Kremer na dva njena boravka u Etiopiji 1984. godine sa grupom eksperata za privredu na čelu sa Aleksandrom Greberom. Aleksandar Gaon je objavio in memoriam u „Jevrejskom pregledu“ januara 2010. Sestrična Aleksandra Grebera Vilma Vilika Handler, kćerka očeve sestre

Jolan Greber, udate Handler, ostavila je knjigu „Biblijska poveznica za izraelsku mladež“, Zagreb, 1923, koju je sastavio dr H. Jakob, nadržabin u Zagrebu. U knjizi je nalepljen jedan broj porodičnih fotografija, kao i njena sa Raba od 3. aprila 1940. Jolan Handler, njena sestra Cecilija Miler i Vilma posle izгона 1941. iz Zrenjanina (Velikog Bečkereka, Petrovgrada) bile su smeštene u beogradske jevrejske porodice do početka rada logora na Sajmištu, 8. decembra 1941, gde su sve tri stradale uz drugu mnogobrojnu rodbinu.

Fond, koji je primila Branka Džidić, arhivistkinja JIM-a, smešten je među Lične fondove u Jevrejskom istorijskom muzeju Saveza jevrejskih opština Srbije.

Muzej izražava veliku zahvalnost gospođi Greber na vrednom poklonu koji će poslužiti istraživačima iz mnogih oblasti dajući im dragocene podatke o stradanju Jevreja u vreme Holokausta, ali i o predanom radu preživelih i naporima koji su ulagali u razvoj posleratne domovine.

SAOPŠTENJE ZA JAVNOST

Vest o nedavnom skrnavljanju jevrejskog groblja u Prištini primljena je u Jevrejskoj zajednici sa dubokim gnušanjem. Ispisivanje nacističkih simbola po nadgrobnim spomenicima prištinskih Jevreja, nije samo vandalski akt nego i čin mržnje koji otvara još žive rane jevrejskog naroda.

Savez jevrejskih opština Srbije najoštrije osuđuje ovaj postupak izražavajući nadu da će njegovi akteri biti pronađeni i kažnjeni.

Savez Jevrejskih opština Srbije,
Beograd, 8. decembar 2011.

O HOLOKAUSTU U 13. BEOGRADSKOJ GIMNAZIJI

Lekcija iz tolerancije

Dvanaesti javni čas/radionica „Da se nikad ne zaboravi, Holokaust, da se nikad ne ponovi“, na poziv profesorke Sanje Ristić, održan je u Trinaestoj beogradskoj gimnaziji. Sreda večer, sedmi decembar, 18.30h. Navikli smo već na ozbiljnost teme, na hladnjikavost i turobnost vremena koje nas najčešće prati, ali dobrodošlica i ljubaznost direktora škole, profesorke, učenika... nekako pozitivna, opuštena atmosfera, trud da se sve pripremi na najbolji način preneli su se na sve! Učenici, profesori, direktor, nose i raspoređuju stolice, ozvučenje, vodu, članovi Srpsko – jevrejskog pevačkog društva presvlače se i doteruju iza zavese, klavinova se montira na licu mesta.....Sve se završava lagano, redom, mada ima i problemčića. Uvek neko mora da zakasni, ne dođe ili bar nešto zaboravi.

Kada je školsko zvono označilo kraj šestog časa učenici su nagnuli u salu u kojoj, na kraju, nije bilo dovoljno stolica. Preko 200 učenika i profesora sa velikom pažnjom i interesovanjem ispratilo je javni čas koji je trajao do nešto malo posle 20h. Jasno je bilo da im se sve dopalo. I muzički program i istoričar dr Milan Koljanin (svoje izlaganje je pretvorio u video prezentaciju- lepše, ali duže traje!), posebno zvezda večeri gospodin Jozef Baruhović, čovek koji je Holokaust osetio na sopstvenoj koži. Gorke us-

pomene i teške trenutke vešto, kozerski, pretvorio je u vrcavu priču sa duhovitim opaskama, pleneći pažnju prisutnih. Njegov humor samo je još više pojačao težinu priče. Slušaocima, iako nasmejanim, to nije promaklo. Slušali su bez daha ono što je imao da im kaže.

Osećao se jak emotivan naboj, iskrile su suze, zadrhta glas....Preplitali su se istorijski podaci, muzika, tužne, uzbuđljive uspomene, publika i učesnici, sve se na trenutak stopilo. Ni vreme nije bilo važno. Niko nije napustio salu, čak ni oni koji su dva sata stajali. Komplimenti učenicima i profesorima, koji su očigledno svoj posao obavili na pravi način, jer, kako Baruhović reče: „Teško je četiri godine smestiti u 30 minuta“ pa se priča morala završiti neispričana sasvim, do detalja.

Na kraju aplauz koji je sve rekao. Zadovoljni učenici, prezadovoljni učesnici! Bilo je divno videti toliko mladih fokusiranih na priču o Holokaustu, spremnih da nešto više saznaju, i, sigurni smo, njenu poruku prenesu vršnjacima. Nadamo se da im je čas bio i lekcija iz tolerancije, o pozitivnim moralnim vrednostima, o gluposti predrasuda, neodrživosti rasističkih teorija...

Nadamo se, takođe, da će nas još neka gimnazija ovako lepo primiti.

Marlena Vajngerber - Pavlović

U Bečeju otkrivene spomen ploče

Predsednik SO Bečej Peter Knezi i ambasador Izraela u Srbiji Josif Levi, otkrili su 6. decembra spomen ploče koje će svedočiti da je u tom gradu nekada postojala srazmerno velika jevrejska zajednica. Ploče sa natpisom na hebrejskom, srpskom i mađarskom jeziku, izrađene su od italijanskog mermera i postavljene na fasadu zgrade koju je kao školu pre 125

godina izgradila Jevrejska opština u Bečeju.

- Spomen ploče ne treba samo da podsećaju na prošla vremena, već da budu temelj saradnje naše opštine, u kojoj složno žive komšije pripadnici 17 nacija, s jevrejskim narodom i državom Izrael - rekao je Knezi okupljenim građanima i gostima među kojima su bili rabin Isak Asiel, doskorašnji predsednik Saveza jevre-

jskih opština Srbije Aleksandar Nećak i čelni ljudi jevrejskih opština koje još postoje u desetak gradova Srbije. Ceremoniji su, takođe, prisustvovali pokrajinski funkcioneri mr Andor Deli, sekretar za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice i književnik Radoslav Petković, zamenik pokrajinskog sekretara za kulturu i predsednik SJOS dr Ruben Fuks.

U Bečeju danas nema Jevreja.

PIROT: SEĆANJE NA HOLOKAUST

Otkriveno obeležje stradalim Jevrejima

*U Pirotu je otkriveno spomen obeležje
Jevrejima iz tog grada koji su stradali
u Drugom svetskom ratu*

Otkrivanju spomen obeležja u Jevrejskoj ulici u Pirotu, uz ostale zvanice, prisustvovao je ambasador Izraela u Srbiji Josef Levi, koji je rekao da je sećanje na Holokaust, to veliko stradanje, magnet koji spaja Srbe i Jevreje.

- Kako smo čuli, 178 Jevreja iz ove ulice je 1943. godine odvedeno i nikada se više nije vratilo - kazao je izraelski ambasador dodavši da su „Srbi i Jevreji žrtve svojih istorija koje moramo pamtiti i stalno se na njih podsećati“. Predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije dr Ruben Fuks se zahvalio Opštini Piroto na tom obeležju, a vence i cveće na spomenik su položili i predstavnici jevrejske opštine iz Niša.

Mermerni spomenik, autora arhitekta Nenada Živkovića, izrađen je u vidu polomljene Davidove zvezde, koja je postavljena u Jevrejskoj ulici, nekadašnjoj Jevrejskoj mahali.

O stradanju pirotskih Jevreja svedočila je i spomen-

ploča koja je na početku Jevrejske ulice. Dugi niz godina stradanje Jevreja obeležavao je jedino SUBNOR, čiji su članovi i ovom prilikom polaganjem cveća odali poštu stradalim sugrađanima. Polovinom marta 1943. godine, bugarske okupacione vlasti uhapsile su svih 178 pirotskih Jevreja, među kojima je bilo žena, dece i staraca, i predale ih nemačkim vlastima. Iz Pirota su transportovani u bugarsku luku Lom na Dunavu, a odatle u Treblinku, odakle se niko nije vratio.

Otkrivanju spomenika prisustvovao je i jedini preživeli potomak pirotskih Jevreja Panta Durmišević.

- Mene su ispred bugarskih policajaca i agenata spasili pirotski Romi, porodica Petra Conića – ispričao je ovaj osamdesetogodišnjak, koji se kasnije oženio, dobio dve kćerke, a potom i četvoro unučadi. U Pirotu od 13. marta 1943. nema nijednog Jevrejina. (e-Novine)

Jevrejska opština Novi Sad, u saradnji sa Srpskom pravoslavnom crkvenom opštinom tog grada, organizovala je, 5. decembra, po sedmi put, humanitarni koncert u korist Fonda za pomoć prerano rođenoj deci. U punoj Sinagogi slušaoci su mogli da uživaju u izvođenju uglavnom religioznih kompozicija pripadnika raznih konfesija.

Na početku je predsednik JONS g. Goran Levi pozdravio sve prisutne, posebno mnogobrojna sveštena lica i zvaničnike, između ostalih Volfganga Vagnera i Moniku Cah iz Austrijske ambasade. Prvi su nastupili gosti koncerta Pevačka grupa „Zavet“ iz Kovilja i Franjevački omladinski hor „Ivan Kapistran“. U ovom bloku prisutne je impresionirala mlada Teodora Drozdik-Popović, koja je pevala Šubertovu „Ave Mariju“.

“BLIC”

PUTNICI ŠOKIRANI PRIZOROM NA VAGONU

Beovoz s likom Hitlera

Beograđani koji su juče i prekuče čekali Beovoz kod Vukovog spomenika bili su šokirani time što vide, a mnogi nisu ni želeli da uđu u tako iscertani vagon. U preduzeću “Železnice Srbije” nisu bili upoznati da imaju vagon sa likom jednog od najvećih zlotvora 20. veka, ali obećavaju da će ga što pre prefarbati.

Fotografiju sa grafitom na kojem su nacrtani Hitler i kukasti krst na “Beovozu” načinio je naš čitalac, inženjer Petar B. na stanici Vukov spomenik. Kaže da nije mogao da poveruje u to šta vidi, kao i da zato nije želeo da se vozi “Beovozom”.

- Dva dana gledam Hitlera i kukasti krst na “Beovozu” i to obično oko 16 časova, koji ide u pravcu Pančeva. Mnogi putnici zaobilaze taj vagon i neće da uđu na ta vrata. Ovo je više nego skandalozno da neko može da pusti vagon sa simbolima nacizma u saobraćaj. Video sam da se i drugi ljudi zgražavaju. A o počiniocu ovog nedela nemam komentar - kazao je Petar B.

U preduzeću “Železnice Srbije” kažu da prvi put čuju da su im nacistički simboli iscertani na vagonu voza.

- Sve vozove proveravaju stručne službe i neverovatno je da se takav propust desio. Naravno da će taj vagon biti prefarban. Na mnogim našim vozovima nalaze se grafiti i te stvari ne možemo da predupredimo jer ne postoji video-nadzor, a u toku noći čuvari ne mogu da obiđu sve vozove, što pojedini i grupe koriste za pisanje, šaranje, pa i pravljenje grafita - rekao je za “Blic” Nenad Stanisavljević, direktor Medija centra preduzeća “Železnice Srbije”.

Za bebe svih konfesija

Učestvovali su sa podjednakim uspehom Hrišćanska reformatska crkva, Jevrejska opština Novi Sad, Slovačka Evangelistička crkva, Rimokatolička župna crkva „Ime Marijino“ i Srpska pravoslavna crkvena opština Novi Sad. Nažalost, Islamska zajednica je ovoga puta izostala, iz tehničkih razloga. Najslađi učesnici su bili četvero mališana, prvaka, iz Hrišćanske reformatske crkve koji su za svoj uzrast neobično profesionalno opevali uspavanku, uz klavirsku pratnju Teodore Drozdik-Popović. Učesnici Pravoslavne opštine Novi Sad i njihov KUD

„Vila“ bili su najživopisniji. Bio je to izuzetan hor, igrači i pevači u živopisnim nošnjama, raskošnih glasova. Oni su na kraju razveselili publiku. Muzičari JO Novi Sad Leon Kajon, izuzetan klarinetista i Milica Mihajlović, klavir delovali su najprofesionalnije. Oni su premijerno izveli dela izraelskog kompozitora Loti Amit Kalev. Besprekornoj organizaciji je najviše doprineo, kao i uvek, veliki prijatelj JO Novi Sad i ljubitelj muzike Teodor Popović. Posle koncerta, čiji je prihod od prodatih ulaznica namenjen akciji „Bitka za bebe“, upriličen je prijem u prostorijama JO.

DRUGI PIŠU

„DOJČE VELE“

„Davidova praćka“ štiti Izrael

U Izraelu se trenutno mnogo diskutuje o pretnji iz Irana nezavisno da li režim u Teheranu poseduje nuklearno oružje ili ne. Iranske rakete srednjeg dometa mogle bi lako da stignu do Tel Aviva i drugih izraelskih gradova

Autori: Kristijan Vagner/Ivana Ivanović

Ne dešava se često da jedan izraelski vojni strateg kao što je Uzi Rubin citira šefa palestinske terorističke organizacije Hezbolah. Ali Rubin kaže da je Hasan Nazrala u pravu kada govori o novoj vrsti ratovanja u regionu - nešto između standardnog i gerilskog rata. Ako bi ponovo došlo do eskalacije u regionu, Izrael bi morao da se približi pre svega - raketa, kaže Rubin:

„Na tu pretnju do danas ne možemo adekvatno da odgovorimo. Dobro smo pripremljeni za napade borbenih aviona ili kopnenih snaga, ali protiv raketa smo loše zaštićeni... još.“

Hezbolah sakriva i ispaljuje rakete najverovatnije iz gusto naseljenih područja. Krajem novembra i još jednom protekle nedelje letele su rakete iz Libana u pravcu Izraela - prvi put posle dvogodišnjeg relativnog mira. Prve rakete su nanele velike materijalne štete, ali nije bilo povrednih. Drugi put je raketa promenila pravac i završila na libanskoj teritoriji.

Oružje iz Sirije ili Severne Koreje

Uzi Rubin, bivši stručnjak za odbranu od raketa u izraelskom Ministarstvu odbrane, govori o

narastajućoj opasnosti. Tokom prošlih godina raketni arsenal Hezbolaha u Libanu je više nego učetvorostručen. Ali vojni stratezi ne brinu se samo zbog Hezbolaha, koji Rubin zove „iranskom zastupničkom vojskom“ u Libanu. Oni su zabrinuti i zbog Sirije, dalje na istoku. Protest protiv Asadovog režima nije samo tračak nade, već i opasnost.

„To je opasnost, jer bi arsenal oružja sirijske vojske u slučaju pada Asadovog režima dospelo u ruke Hezbolaha i drugih ekstremističkih organizacija. Već se pojavilo oružje u sastavu Libije u Gazi ili na Sinaju. Nadu bude izgledi da bi se Sirija mogla odvojiti od uticaja moći Irana. Zato Iranci čine sve da održe Asada na vlasti. Za Iran je Asad strateški kapital“, kaže Rubin.

Iran odavno poseduje rakete koje bi mogle da pogode ciljeve u Izraelu. Čini se da se na to koncentriše Ahmadinežadov režim. Jer vazdušne snage i vojska u Iranu, prema Rubinu, operišu sa potpuno zastarelim avionima i tenkovima, i to uprkos prihodima od biznisa sa naftom.

Umesto toga ta sredstva bi mogla da se iskoriste za kupovinu novih raketnih tehnologija iz Severne Koreje. Njihov domet se procenjuje na oko tri i po hiljade kilometara.

Time bi Iran bio pretnja i za Srednju Evropu. Izrael traži odgovor na novu pretnju. Rano otkrivanje ispaljivanja raketa srednjeg dometa jeste cilj jednog izraelsko-američkog projekta, koji postoji od leta.

Prvo zaštititi vojsku

Naziv za odbranu od raketa srednjeg dometa je: „Davidova praćka“. Izrael sebe vidi kao Davida, koji se bori protiv Golijata. Istovremeno se dalje razvijaju postojeći sistemi za obaranje raketa, poput, takođe izraelsko-američkog, sistema „Arrows“. Ali šta se zaista može očekivati od jedne odbrambene baterije protiv balističkih raketa?

„Verujem da se takvim sistemom mogu veoma dobro zaštititi pojedinačni ciljevi u Izraelu, ali ne i cela zemlja. Zato ćemo najpre štiti vojsku. To je gorko, jer zapravo prednost ima zaštita stanovnika. Ali mi smo tu pretnju tek sada prepoznali. I pretnja više nije teroristička nego vojna. Zato je zaštita sopstvenih snaga na prvom mestu“, tvrdi Rubin.

On za sebe kaže da nije političar nego inženjer i da je svoj posao uradio. Sada još političari moraju da pronađu novac za finansiranje anti-raketnog sistema.

GOST JEVREJSKOG PREGLEDA: DRITA TUTUNOVIĆ

Gde su ključevi našeg doma?

Piše: Sofija Živković

Jevrejska istorija je istorija otete domovine. Progoni traju od biblijskih priča: Egipat, Vavilon, Rim, preko uspona katoličke crkve i antisemitizma u Engleskoj i 1492. godine kada je izdat Edikt kojim su prognani iz Španije. Sve to uz obavezne pogrome koji su kulminirali u Holokaustu - „konačnom rešenju“.

Prognani, raspršeni po svetu, ali ne i zaboravni. Tako i posle pet vekova mnogi Sefardi pamte iz kojeg dela Španije potiču. Njihova ljubav prema Španiji nije iščilila, Edikt se, dakle, ispunio samo delimično. „Da želim osvetu i da ih mrzim, to bi značilo da sam i dalje njihov zatočenik“ kaže Jevrejin u jednoj anegdoti.

Naša sagovornica Drita Tutunović,

dalekom starinom je iz Aragona, regije u Španiji koja se graniči sa Kastiljom, odakle je poticao i kralj Fernando: naredbodavac Edikta o progonu iz 1492. godine. Nedavno je magistrirala na Filološkom fakultetu u Beogradu, na Grupi za iberijske studije Odseka za književnost. Bio je to povod za naš susret.

Drita nam je govorila o prisustvu Sefarda u Srbiji i bivšoj Jugoslaviji, o judeošpanskom jeziku koji je njen maternji, o čuvanju tradicije i želji da se ne zaboravi bogata narodna književnost Sefarda... Najviše to – da se ne zaboravi, moto jevrejskog nasleđa. Petovekovna memorija iznenađuje mnogim stvarima: tu su narodne pesme, priče, poslovice i sam jezik, koji predstavlja varijantu starošpanskog (gramatički gledano)

sa hebrejskim uticajem na leksiku. Te hebrejske reči uglavnom ne postoje u španskom, a jedna od najindikativnijih je reč za nedelju (španski: domingo, judeošpanski: alhad/t). Verovatno je poreklo reči „domingo“ vezano za hrišćansko slavljenje Boga nedeljom (lat. Dominus – Gospod), dok je u judaizmu taj dan radni, reč „alhad/t“ znači prosto sedmi dan u nedelji.

Drita napominje da Sefardi nikada neće reći da govore ladino, i da je ladino „moderan“ naziv za taj jezik – koji se zove đudezmo, spanjolit, ili đudeospanjol. Đudezmo je, dakle, govorni jezik, a ladino nije; ladino je jezik na koji se prevodila hebrejska liturgijska književnost u Španiji. Kako se manifestuje to što joj je đudezmo maternji jezik, na osnovu čega oseća da je to tako s obzirom da srpski gov-

Kada u mislima razgovara sa svojom odavno nestalom rodbinom Drita im se obraća na đudezmu, jeziku na kojem je progovorila

ori bez ikakvog akcenta?

- Prvo, brojim na đudezmu. Kada kupujem voće ili povrće – prvo mi padnu na pamet reči iz đudezma – kaže dodajući tome i sakralniji momenat: kada se u mislima obraća svojim mrtvima, čini to na đudezmu. - Uostalom na đudezmu sam progovorila.

Osim Drite, za čuvanje đudezma i širenje interesovanja o Sefardima u nas zaslužne su i Krinka Vidaković i Gordani Kuić, ali na različite načine. Krinka je autorka naučnog rada o Sefardima bivše Jugoslavije, dok je Gordana Kuić imala najpopularniji izraz i način da se približi široj publici, jer se bavi beletristikom, a po njenim knjigama snimane su i televizijske serije. Dritin rad vezan za sefardiku najpre je naučni i sakupljački. Ona je autorka rada „Sefardska narodna književnost – tradicija prenošenja i očuvanja kulturnog nasleđa španskih Jevreja u Srbiji“, ali i rečnika đudezma, jedinog kod nas (u pripremi je i drugo, dopunjeno izdanje, kao i likovni rečnik za decu), i knjige „Ya sponto la luna“ u kojoj je sabrala narodnu književnost Sefarda. U toj knjizi je i pesma čiji je stih poslužio za naslov ovog teksta – „Gde su ključevi našeg doma“. Pesma ima tešku priču koja govori o tome kako su Sefardi, kada su proterani iz Španije, poneli ključeve svojih domova, verujući da će se vratiti. Nisu se vratili, ali je ostala pesma.

Drita smatra da je narodna književnost esencijalno važna. Ona često peva sefardske narodne pesme sa grupom Šira Utfila. Prateći razvoj pojedinih sefardskih pesama na balkanskom tlu došla je do neverovatnih saznanja o pozajmljivanju kod Srba, Albanaca, Bugara, Grka, pesama koje su izvorno jevrejske. Sakupljački rad Drite Tutunović valovit je, kao i put narodne književnosti, i pun entuzijazma, pa je tako pesmu „Donde tienes ojos“ čula od tetke, preko telefona. Zanimljiv je slučaj pesme, poznate kao sevdalinka „Kad ja počoh na Bembašu“. Ona je Sefardima poznata kao liturgijska, naslovljena sa „Al dio alto“ (Ka Svevišnjem), a Dritini ujaci su 1950. godine napisali reči – ove koje mi sada znamo.

Jidiš je, smatra naša sagovornica, imao više sreće od đudezma. Isak Baševiš Singer afirmisao ga je najpre odličnim pripovetkama i romanima, a potom i Nobelovom nagradom za književnost. Postoje jidiš novine i pozorište (npr. u Londonu), dok sa đudezmom to nije slučaj. Đudezmo

*Drita nam je
govorila o
prisustvu Sefarda
u Srbiji i bivšoj
Jugoslaviji, o
judeošpanskom jeziku
koji je njen maternji,
o čuvanju tradicije i
želji da se ne
zaboravi bogata
narodna književnost
Sefarda...*

se objavljuje jedino u časopisima poput Aki Jerušalaim (Španija), Los Muestros (Belgija), Ke Haber (Amerika), ali sve je manje priloga na tom jeziku. Od poznatijih izraelskih pisaca Sefarda izdvaja se Abraham Jehošua, autor i jednog kontroverznog eseja o poreklu i sudbini antisemitizma.

Judeošpanski jezik je i jezik tajni. Pisac David Albahari je govorio da su roditelji, kada žele da nešto sakriju od njih dece govorili na tom jeziku. Kod Drite u domu to nije bio slučaj. Naprotiv, svi ukućani su govorili judeošpanski. Razvojni tok porodice praćen je tragedijom Holokausta, gde je cela familija sa bakine strane nastradala, a sama Drita je rođena u logoru. Posle oslobođenja, njeni su se preselili u Milano, pa u Prizren, i na kraju u Beograd. U Beogradu su živeli najpre u kapelici iznad Jevrejskog groblja! Kasnije u Krunskoj ulici, u zgradi koja sada pripada katoličkoj crkvi Hrista Kralja.

Sefardika se danas izučava na Filološkom fakultetu, u okviru post-diplomskih studija, na Katedri za iberijske studije. Od naših filologa jedino su Drita Tutunović i Krinka Vidaković posvetila sav svoj energetska kapacitet toj temi, ali među mlađim generacijama javlja se interesovanje. Mlađi filolozi su tu i u njih Drita veruje posebno. Interesovanje se prenosi. Nedavno je, za Sajam, objavljena knjiga koja će sefardici takođe doprineti „Jevreji u Kragujevcu“. Ona obuhvata istoriju kragujevačkih Jevreja, mahom Sefarda. Što se Beograda tiče, tu je knjiga „Jevreji u Beogradu“ Bogumila Hribaka. Među Sefardima se kao kulturološki fenomen možda posebno odvajaju tzv. Marani, pokatoličeni Sefardi (u Španiji, Portugalu, Italiji, Francuskoj), o čijem identitetu se naširoko piše u stranoj literaturi, dok je kod nas samo u naznakama.

Eto, sve ovo saznali smo u jednom kratkokm druženju sa Dritom, a sada ostaje da se nadamo da će ova judeošpanska dama srpske čitaoce nagraditi dopunjenim rečnikom tog eufoničnog, arhaičnog špansko-jevrejskog, ili jevrejsko-španskog, i pomoći im da još bliže upoznaju kulturu komšija kojih više gotovo da nema na ovom prostoru.

BAZAR U SINAGOGI

Judita Kampos

Zlatno

Piše: Snežana Aleksendrić

Najstariji članovi Jevrejske opštine Beograd, okupljeni u Klubu „Zlatno srce“, organizovali su 15. decembra Bazar, kako bi predstavili svoje rukotvorine. Prilika je pružena i mlađima, pa je u sali za druženje (Social Hall) u zgradi sinagoge Sukat Šalom tog dana bilo živo i zanimljivo.

Po simboličnim cenama posetioci su mogli da kupe lepe darove za predstojeće praznike. Mimi Bihalji Vučković je svoje štrikane kape predstavila na najbolji način našavši se i u ulozi modela.

Ne samo što godinama svoju porodicu i prijatelje zna da obrađuje korisnim i atraktivnim poklonima nego je i unuke naučila da vešto barataju iglama. To je deo porodične tradicije, reče.

Za razliku od nje, Marko Šer se ne bavi dugo izradom nakita od srebra kojim dominiraju jevrejski simboli. Ipak, to radi veoma vešto. Iako je veterinar, poslednjih godina ova pasija ga sve više zaokuplja, a zainteresovani će njegove radove uskoro moći da vide i u Jevrejskom muzeju.

Prelepim akvarelima Bazar je upotpunila i uvek dobro raspoložena Mirjana Lehner, uz čije slike su posetioci mogli da vide i radove njenog sina Marka Dragića, koji se posvetio kompjuterskoj grafici.

Mirjana kaže da je godinama inspirišu vilin konjic i

Njegove ruke pozlatile su srebro - Marko Šer

Mala porodična manufaktura - Snežana Gaon

srce, zlatne ruke

Zanimljive rukotvorine najstarijih članova zajednice, ali i onih mlađih koji su darovitost očigledno nasledili, ponuđene su posetiocima

živopisni rzavski kraj, ali da ne zanemaruje i jevrejsku tradiciju.

Da je porodični tim veoma važan dokazala je i Snežana Gaon, ponudivši nakit koji pravi sa svojim devojkicama koje imaju 12 i 18 godina. Sudeći po živim bojama, sve tri imaju razigranu maštu i spretne ruke.

Suvoparne paragrafe Ljubica Stepić, pravnik po obrazovanju, zamenila je bojama i keramikom ... Da joj to ide od ruke, bilo je očigledno.

I ovoga puta Judita Kampos privukla je pažnju posetilaca unikatnim broševima po kojima je među članovima zajednice prepoznatljiva.

Posetilaca bi verovatno bilo i više da su znali šta se dešava i nudi u zgradi sinagoge u Maršala Birjuzova 19. Ovako, „Zlatno srce“ je još jednom pokazalo da članovi Kluba imaju i zlatne ruke, a za neku sledeću priliku ostaje da se o sličnim događajima obaveste i oni koji nisu deo jevrejske zajednice, a koji bi sigurno među brojnim rukotvorinama našli i neku koju bi poželeli za sebe ili svoje bližnje.

Uvek nam je lepo!

- „Zlatno srce“ se okuplja četvrtkom radi druženja, a kroz razne programe trudimo se da te susrete učinimo što zanimljivijim, jer naši članovi vole da se susreću, pričaju, saznaju nešto novo... I ovaj Bazar je imao tu ulogu, ali voleli bismo da nas naredne godine bude više, i izlagača i posetilaca - kaže Ela Rojnik, jedna od organizatorki Bazara.

Kapa dole pred
kapama i kreatorkom
- Mimi Bihalji-
Vučković

Snaha izrađuje,
svekrva prodaje -
Marijana Sibinović

REAGOVANJE

Deportacija zrenjaninskih Jevreja

Iz iznetih podataka se jasno vidi da tvrdnju o novim otkrićima uloge MIP Nemačke u uništavanju Jevreja u Evropi treba primiti sa zrnorn soli

Piše: Aleksandar Lebl

Tekst objavljen „Politici“ od 25. oktobra 2010. pod naslovom *Drugi pišu / Cilj puta u Beograd: likvidacija Jevreja o ulozi Ministarstva spoljnih poslova Nemačke (Trećeg rajha), koji govori o tome kako je jedna međunarodna istraživačka komisija, s istoričarem Ekartom Konceom na čelu, utvrdila da je MIP Nemačke aktivno pomagao u uništavanju Jevreja za vreme Drugog svetskog rata. To je, navodi se, šokiralo bivšeg ministra spoljnih poslova Nemačke Jošku Fišera i mnoge druge.*

Međutim, to je, sem možda nekih detalja, odavno poznato ne samo istoričarima u svetu nego i drugim zainteresovanim za tu problematiku. Pokušaću da to pokažem na primerima rešavanja jevrejskog pitanja“ u Srbiji i Makedoniji.

Amerikanci su snimili gotovo celu arhivu nemačkog MIP i kopije tih snimaka imaju mnoge institucije u svetu, među kojima i Jevrejski istorijski muzej u Beogradu. Tim se materijalom, između ostalog, služila i moja sestra u pisanju svoje dve knjige: *Plima i slom / Iz istorije Jevreja Vardarske Makedonije* (Dečje novine Gornji Milanovac 1990) i

Do „konačnog rešenja“ / Jevreji u Beogradu 1521-1942 (Cigoja štampa 2001). Ono što sledi uglavnom je uzeto iz tih knjiga.

U Beogradu je kao opunomoćenik MIP Nemačke od 2. maja 1941. delovao Feliks Bencler, pod čiju je direktnu nadležnost, na osnovu telegrama državnog sekretara u MIP Ernsta fon Vajczekera od 22. novembra 1941, spadalo i pitanje Jevreja. Bencler je 4. maja 1941. obavestio svoje ministarstvo da će se sredinom meseca u Beogradu održati savetovanje na kojem će se raspravljati o merama koje treba preduzeti protiv Jevreja. To savetovanje održano je 14. maja, a na njega je iz Berlina došao Franc Rademaher, šef Referata za jevrejska pitanja u MIP. Dogovorene su i brzo sprovedene određene mere protiv Jevreja (i Cigana, tj. Roma, izjednačenih s Jevrejima), oštre, ali relativno blage u odnosu na ono što ih je tek čekalo.

Posle razbuktavanja ustanka u Srbiji, Bencler je avgusta 1941. tvrdio da su Jevreji u Srbiji inspiratori i učesnici svih antinemačkih akcija i sabotaza i zahtevao od pretpostavljenih da ih se što pre oslobode. Predlagao je da se oni transportuju u Poljsku ili u Rumuniju na neko ostrvo u delti Dunava. To je ponovio u telegramu

od 8. septembra 1941, koji je pisao zajedno s „letećim ambasadorom“ Edmundom Vezemajerom, koga mu je kao pomoć u Beograd poslao ministar spoljnih poslova Joachim fon Ribentrop. U dodatku tom telegramu od 10. septembra 1941. oni više ne govore o proterivanju Jevreja nego kažu: *Brzo i drakonsko rešenje jevrejskog problema u Srbiji je najhitniji i najcelishodniji zadatak. Molim za odgovarajuća uputstva od g. ministra spoljnih poslova, kako bih mogao odgovarajućim pritiskom da delujem kod vojnog zapovednika Srbije. Od strane srpske vlade i stanovništva ne treba očekivati nikakav otpor, tim više što su dosad primenjene mere odlično primljene...*

Odmah sutradan, 11. septembra 1941, Martin Luter, podsekretar u MIP, odgovorio je Bencleru da proterivanje Jevreja na tuđu teritoriju ne može biti odobreno, jer se na taj način ne postiže rešavanje „jevrejskog pitanja“ Luter je naložio Rademaheru da odmah stupi u vezu s Glavnim uredom za bezbednost Rajha (RSHA). Tamo je 13. septembra upućena Benclerova molba, s obrazloženjem zašto joj se ne može udovoljiti, uz predlog da se streljaju taoci: *Ne može se zamisliti da će Jevreji i dalje kovati zavere ako veći broj talaca bude streljan.*

Odavno se zna

Rademaher je tog dana telefonski razgovarao s Adolfom Ajhmanom iz RSHA i o tome načinio zabelešku: *Po informaciji šturmbanfirera Ajhmana ... prijem u Rusiji i Generalnom guverneru (tj. Poljskoj) je nemoguć. Tamo se ne mogu smestiti ni Jevreji iz Nemačke. Ajhman predlaže streljanje. Bencler je nastavio da piše, između ostalog i ministru Ribentropu, i traži preseljenja Jevreja. Luter mu je poslao pomoć. Trebalo je da dođe i Ajhman, ali je iz nepoznatih razloga izostao. Došli su, 18. i ostali do 22. oktobra 1941, Rademaher iz MIP i Fridrih Zur i Franc Struška iz RSHA. Sa okupatorskim vlastima rešeno je da se Jevreji muškarci streljaju, a žene i deca smeste u logor u Jataganmali. Taj logor nije podignut nego je podignut logor na Starom Sajmištu u Beogradu, u koji su žene, deca i nešto starijih muškaraca odvedeni 8. do 12. decembra 1941, a odatle na putu do Jajinaca ugušeni od marta do maja 1942. u „dušegupki“ poslati iz Nemačke.*

MIP Nemačke i kao njegov predstavnik Franc Rademaher, šef njegovog Referata za jevrejska pitanja, odigrali su važnu ulogu u uništenju Jevreja sa teritorija koje je Bugarska anektirala posle raspada Kraljevine Jugoslavije i okupacije Grčke aprila 1941. godine: Makedonije, Trakije, Pirota.

Ubrzo potom počeo je progon Jevreja. Osnovan je Komesarijat za jevrejska pitanja. Za komesara je u jesen

Zločinac Joahim fon Ribentrop, drugi sdesna u prvom redu, Hitlerov ministar spoljnih poslova, proglašen je krivim, osuđen na smrt i prvi obešen 16. oktobra 1946.

1942. godine postavljen Aleksandar Belev, koga je ministar unutrašnjih poslova Gabrovski bio poslao na specijalizaciju u Nemačku, gde je boravio krajem 1941. i početkom 1942. godine. Na osnovu sporazuma s nemačkim poslanstvom u Sofiji, iz Nemačke je poslat Rademaher, formalno za pomoćnika policijskog atašea (pre toga je MIP hteo da pošalje Ditriha Vislećenija, iskusnog u „rešavanju jevrejskog pitanja“, ali je to sprečio Ajhman, tvrdeći kako je on neophodan u Slovačkoj, gde je u to

vreme radio na istoj stvari).

Rademaher je uspešno obavio svoju misiju. On i Belov potpisali su sporazum o „preseljenju“ 20 000 Jevreja sa pomenutih teritorija. Pošto bugarska vlada u to vreme nije prihvatila predavanje Nemačkoj Jevreja sa teritorije same Bugarske, pomenuta dvojica poslužila su se lukavstvom da obuhvate i njih, unoseći u sporazum da će se, ako na „novooslobođenim“ teritorijama ne bude dostignut taj broj (unapred znajući da na njima nema toliko Jevreja), uključiti i nepoželjni Jevreji iz Bugarske. Tako su 11. marta 1943. pohapšeni svi Jevreji iz Makedonije, Trakije i Pirota, te vozovima i brodovima iz luke Lom transportovani direktno u logor uništenja Treblinku, gde su odmah po dolasku pobijeni. Pohapšeni su, što su znali bugarski kralj i vlada, i mnogi Jevreji iz same Bugarske, dovedeni do dunavskih luka, ali su, kad je to izbilo na videlo i naišlo na proteste, vraćeni kućama ili na prinudni rad. Protestovao je Sinod Bugarske pravoslavne crkve, svi episkopi, deo poslanika Sobrajanja, Udruženje pravnika, druge organizacije itd.

Naravno da je MIP Nemačke učestvovao u uništavanju Jevreja i u drugim evropskim zemljama. Nadam se da se iz iznetih podataka jasno vidi da tvrdnju o novim otkrićima uloge MIP Nemačke u uništavanju Jevreja u Evropi treba primiti sa zrnom soli.

Oni nisu dočekali slobodu - prizor iz logora smrti Dahau

NOVE KNJIGE: „ZNAMENITI JEVREJI SRBIJE“

Negde se moralo preseći

Posle dugih razmatranja i postavljanja detalja projekta, administrativne pripreme i obrazloženja i više od dve godine efektinog rada, knjiga odrednica o znamenitim Jevrejima u Srbiji najzad je završena

Piše: Aleksandar Gaon

Od samog početka je bilo jasno da je posredi veliki rad, ali je malo ko od pokretača pretpostavljao da će se do te mere odužiti i da će njime biti obuhvaćeno toliko ljudi, da će se veoma dugo proveravati sve što je napisano. Možda će neko reći da je svega toga i previše za knjigu koja je naizgled kao i svaka druga? Međutim ova knjiga je prva takve vrste u našoj sredini i ishod je namere da se na jednom mestu ob jedine saznanja o pojedinačnim učesćima ovdašnjih Jevreja u životu i razvoju novovremene Srbije.

Kao i druga izdanja ove namene, i ovo je sastavljeno od kratkih biografija istaknutih pojedinaca, razvrstanih po azbučnom redu i prvim slovima prezimena. Objavljeni tekstovi, osim u slučajevima kada se nije moglo doći do svih traženih podataka, rađeni su na isti način: detalji o porodičnom poreklu, školovanju i radu, napisanim i obavljenim delima, ulogama i priznanjima... U knjizi koja ima blizu 300 strana, objavljeno je 278 biografija. Na tom putu, sve koji su radili čekali su ne male prepreke i znatan broj nedoumica.

Otvorena pitanja

Na primer, da li pisati samo o preminulima ili i o živima? Kako između jednih korica staviti biografije onih kojih više nema, onih kojima se više ništa ne može dodati, uz žive od kojih se još mnogo šta može očekivati? Odgovor je tražen pomalo i kao opravdanje, a nađen je u sledećem: svi koji nešto čine ili su za života činili deo su ovdašnjeg jevrejskog opstanka i to što su radili može se nazvati jevrejskim doprinosom Srbiji. Time se, na jednoj strani, podvlači crta, a na drugoj, otvara prostor sa odrednicama koje su mogu dopunjavati i širiti novim podacima. Na prvi pogled, ovo vodi ka nameri da se knjiga uskoro obnovi i objavi kao izmenjeno i dopunjeno izdanje. Do tada, ovo što je pred čitaocima nije drugo do presek onoga šta su Jevreji pojedinačno učinili za Srbiju, od vremena prvih srpskih ustanaka do danas.

Knjiga je sastavljena od kratkih biografija Jevreja koji su živeli u Srbiji, onih koji su rodnom odavde, a uspeli su u drugim sredinama, onih koji su iz drugih država, a ovde su doživeli radnu i stvaralačku afirmaciju i onih koji su celoga života boravili i delovali u Srbiji. Dug je spisak aktivnosti kojima se taj svet bavio: umetnost i spisateljstvo, književna i likovna kritika, muzika i pozorište, nauka, javni rad i politika, trgovina i bankarstvo, vojna i diplomatska služba, prosveta i medicina... i još mnogo šta drugo. Jevreji su bili utkani u doslovno svaki segment

sredine u kojoj su delovali. A živeli su i radili u okviru Srbije i njenih granica, što je pokrenulo drugo od izazovnih pitanja: dokle se prostire Srbija u kojoj su delovali?

Za poslednja dva veka - a to je vreme koje knjiga pokriva - Srbija je više puta menjala granice i svoj položaj. Nekada svojom namerom, nekada pod pritiskom okolnosti u kojima se nalazila. U početku je bila kneževina, a potom kraljevina, duže od sedam decenija tvorila je državnu zajednicu sa drugim balkanskim narodima, sa Vojvodinom koja je do kraja Prvog svetskog rata bila deo Austrougarske carevine, do današnje države Srbije. I sudbine pojednaca odvijale su se uporedo sa sudbinom države tako da je preostao jedini mogući odgovor: pisati o Jevrejima države kakva je geopolitički danas. Tome su dodati i Jevreji iz okolnih zemalja koji su deo života, na posredan ili neposredan način, ostvarili na prostoru Srbije i njenog uticaja, u najširem smislu tog pojma.

Ne manje muka zadalo je treće pitanje: ko su Jevreji u nacionalno mešanoj sredini Srbije, u kojoj žive ljudi različitog verskog porekla? Da li su to samo oni koji su to po strogim verskim propisima ili i oni koji su to na osnovu kriterijuma po kojima je Jevrejin svako kome su bar jedan deda ili baba jevrejskog porekla? Određujući se prema istorijskom iskustvu Srbije i njenih građana, stavova iz izraelskog Zakona o povratku i odrednicama Nirmberških zakona po kojima se stradalo na najgore moguće načine, prevladalo je mišljenje da knjigom budu obuhvaćeni Jevreji dokle god ima traga o njihovom poreklu.

Pod pritiskom nedoumica

Podsećanja radi, mada se o tome već nešto zna, rad se odvijao na sledeći način: posle obrazlaganja ideje donatorima (Evropski jevrejski fond, Fond za otvoreno društvo, Ministarstvo kulture Republike Srbije, Ministarstvo vera i dijaspora Republike Srbije) i obezbeđivanja sredstava za rad, formiran je Redakcioni odbor sastavljen od uglednih članova i saradnika zajednice i pozvano je pet mladih istoričara, postdiplomaca sa Grupe za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, da počnu istraživanja i pisanje biografskih

odrednica. Taj deo posla počeo je marta prethodne godine i trajao je, kao najobimnija faza, do oktobra prošle. Radu angažovanih studenata ubrzo su se priključila četiri saradnika iz Vojvodine i dva saradnika Jevrejskog istorijskog muzeja. Ishod - obrađene su biografije 386 ljudi i obezbeđen znatan ilustrativni materijal - mahom portreti lica o kojima je pisano. Uporedo sa ovim, iščitavani su tekstovi, obavljena je redaktura, pravljene su idejne skice za prelom i rađeno sve što podrazumeva pripremu za objavljivanje.

Najteži deo posla bio je izbor odrednica koje će se naći u knjizi. Oko toga se Redakcioni odbor „lomio“ mesecima: jer, kako uraditi da sve bude namireno? Da bi se dobio odgovor na to naoko jednostavno pitanje, razmatrane su sve obrađene biografije i dometi rada svake osobe čija je biografija napisana. Trebalo je čistog obraza i jasnih stavova doći do ovoga što je pred čitaocima, mada pod senkom pretpostavke da posao određivanja nikada neće biti gotov i da je mogao biti bolje obavljen. Jasno je da će taj deo rada naići i na najviše komentara. Jer svaki će se čitalac povesti za sopstvenim kriterijumima izbora, mnogi će smatrati da ima dosta onih koji su nepravedno u drugom planu, biće možda i krajnje subjektivnih procana... ali negde se moralo preseći! To je bila faza rada povodom koje je jedan član Redakcionog odbora, ne bez zebnje, naveo da nas ljudi neće „samo napadati zbog objavljenog izbora nego i tući“! Možda baš ove reči, ma koliko anegdotski zvučale, primereno odslikavaju težinu takvog odlučivanja i nedoumice sa kojima se Redakcioni odbor sve vreme nosio.

Mada „gotovom poslu nema mane“, ovoj knjizi će se svakako upućivati zamerke; ostalo je nedorečenih i nerasčišćenih stvari, nedoumice će tek narastati, postavljaje se pitanja na koja će se teško nalaziti odgovori. Ali, knjiga je tu pred nama, što se može shvatiti i kao početak novih razmatranja, kao prvi korak ka dopunama i širenju saznanja o pojedinačnim istorijskim tragovima Jevreja u Srbiji.

Osim biografskog leksikona, knjiga sadrži predgovor kojim se u najkraćem objašnjavaju osnove po kojima je rađena i tumač skraćena i manje poznatih pojmova.

Namera je da se, osim u prodaju, deo tiraža od ukupno 500 primeraka uputi svim gradskim bibliotekama u Srbiji, bibliotekama verskih zajednica i visokoškolskih ustanova, javnim radnicima i državnim telima koja neposredno saraduju sa jevrejskom zajednicom. Polovinom zime trebalo bi da počnu promocije knjige, pre svega u mestima gde danas deluju jevrejske opštine.

„Znameniti“ na sajtu

Na veb sajtu Saveza jevrejskih opština Srbije www.savezscg.org u rubrici „Zanimljivosti“ „okačena“ je kompletna knjiga „Znameniti Jevreji Srbije“. Tačnije, nedostaju joj korice, ali štivo je tu, pa - dobrodošli na sajt!

“DALLE CATENE ALLA LIBERTÀ”: ISTORIJA RAPSKE BRIGADE NA ITALIJANSKOM JEZIKU

Gotovo zaboravljeni antifašisti

Piše: Milovan Pisarri

U aprilu 2011, zahvaljujući izdavačkoj kući „KappaVu“ iz Udina i Slovenačkoj narodnoj biblioteci iz Trsta, objavljena je knjiga o istoriji Rapske brigade autora prof. dr Antona Vratuše. Knjiga predstavlja, mogli bismo reći, drugo izdanje knjige „Iz Verig v Svobodo: Rabska Brigada“, koju je autor objavio 1998. godine. Sa slovenačkog na italijanski preveo ju je dr Sandi Volk, istoričar koji se bavi politikom fašističke Italije prema slovenačkom narodu.

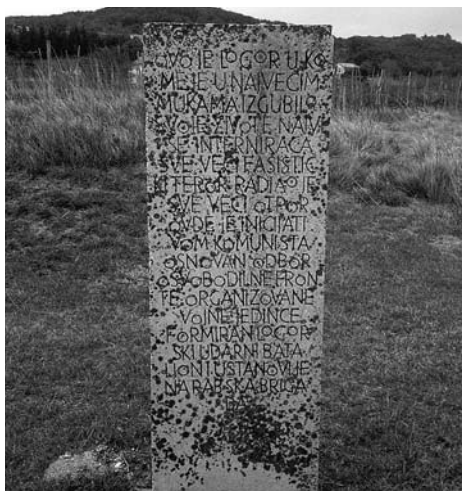
Kroz svoju priču i priču saboraca, ali i kroz istorijsku dokumentaciju, autor u knjizi prikazuje događaje vezane za život Brigade sastavljene od bivših interniraca, od njenog nastanka u italijanskom koncentracionom logoru na Rabu sve do raspuštanja.

Knjiga je sama po sebi ogroman izvor raznih tema čija se važnost mora uvažiti prvenstveno u Italiji, gde se o Narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji, a naročito o fašističkoj okupaciji još uvek vrlo malo zna, ali i među čitaocima u bivšim jugoslovenskim republikama, u kojima, kao što slučaj Srbije dobro pokazuje, istorija borbe protiv okupatora biva zaboravljena ili nemilosrdno iskrivljena. Među temama koje knjiga pokreće moramo istaći interniranje civilnog slovenačkog i hrvatskog stanovništva i teške uslove života u logorima poput onog na Rabu, svirepost italijanskih fašističkih oficira (komandanta Kujulija i ostalih), ali i snagu nekolicine interniraca koji su uprkos svim nedaćama uspeali da se organizuju politički i vojno, i koji su, ne upuštajući se u osvetničke poduhvate, vodili borbe sve do kraja rata.

Iako je u knjizi samo delimično obrađeno, u svemu tome poseban značaj ima pitanje jevrejskih izbeglica, većinom iz NDH, koje su na razne načine uspele da se domognu teritorije pod italijanskom okupacijom, u nadi da će im život biti pošteđen. Osim u retkim slučajevima, kao u Prištini u martu 1942. godine i u Sušaku (Rijeci) iste godine, italijanske vojne vlasti su odbijale da ih predaju Nemcima ili ustašama; mnoge od njih prebacile su u Italiju, dok su ostale Jevreje držale zatočene u okupiranim delovima Jugoslavije: u Kraljevici, na Hvaru i u

Dubrovniku. Tako je bilo do 29. maja 1943. godine, kada su počeli da ih sve okupljaju na Rabu: u roku od nekoliko dana, oko 3.500 Jevreja smešteno je u poseban deo logora, u kojem su bili odvojeni od ostalih interniraca. Njihov tretman bio je drugačiji u odnosu na ostale zatvorenike. Kao u prethodnim logorima imali su status „protektivnih“ a ne „represivnih“ interniraca, što je prema tadašnjem italijanskom zakonodavstvu značilo između ostalog da su im omogućeni povoljniji uslovi boravka u logoru. Imali su svoju biblioteku,

svoju ambulantu, organizovali su kulturne i rekreativne manifestacije, kurseve itd. Međutim, kao što autor navodi, u tajnosti su uporno obavljali antifašističke aktivnosti. Bili su u tesnom kontaktu s organizacijom Osvobodilne fronte koja je u drugom delu logora nastavljala s organizovanjem politički i vojno-sposobne jedinice, te se sa italijanskom kapitulacijom, 240 njih priključilo Brigadi i bilo raspoređeno u V Bataljon. Nešto više od trideset Jevrejski postale su bolničarke u ostalim bataljonima Brigade.

Kao što autor detaljno opisuje, odmah posle 8. septembra 1943, budući borci Brigade mogli su da urade ono za šta su se dugo i pažljivo pripremali. Razoružali su italijanski garnizon (oko 2200 ljudi), uhapsili komandanta Kujulija (koji se nekoliko dana kasnije ubio u zatvoru u Crikvenici), i posle kratke akcije na ostrvu Cresu zahvaljujući kojoj su se snabdeli oružjem i municijom, krenuli su da se priključe Narodnooslobodilačkoj borbi. Svi bataljoni su posli prema Sloveniji, gde su se stavili na raspolaganje XIV Diviziji; jedino je „Kastavska četa“ sastavljena od Hrvata iz Kastva ostala u svom rodnom kraju, a V Bataljon je bio odmah izdvojen i upućen u Glavni štab NOV-a za Hrvatsku četu i V Bataljon rasformiraju i rasporede ljude u druge jedinice. U slučaju V Bataljona, postojao je i dodatni razlog: bio je sastavljen isključivo od Jevreja, a to bi verovatno u najkraćem roku pokrenulo nemačke snage u poteru. Bivši internirci će se, ipak, boriti sve do kraja rata. Ova knjiga po tematikama, stilu i ozbiljnost čini jednu celinu i čitalac teško može odoleti da je ne pročita u jednom dahu. Posle čitanja ostaje utisak da se u njoj međusobno konstantno sreću dve smernice: u istoriografskom smislu, radoznalost i želja da se nastave studije o Rapskoj brigadi (ali i pitanje zašto se do sada tako malo znalo o njoj), i na moralnom nivou potreba da se, u bilo kom kontekstu, ideali, antifašizma, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti proizašli iz Narodnooslobodilačke borbe sačuvaju i prenesu svim generacijama.

ISTORIJA BELEŽI

Turnerov predlog

Pre nekoliko dana dao sam streljati sve Jevreje kojih smo se dokopali i internirati u logore sve jevrejske žene i decu – pisao je Es-es grupenfirer obergrupenfireru

Piše: Aleksandar Lebl

Harald Turner, SS grupenfirer (rang brigadnog generala), šef Upravnog štaba u Srbiji, napisao je 11. aprila 1942. pismo obergrupenfireru (divizijski general) Karlu Volfu (Wolff), šefu personalne službe Rajhsfirera (general feldmaršal) Hajnriha Himlera (Heinrich Himmler), kojim predlaže likvidaciju Jevreja zarobljenika u nemačkim zarobljeničkim logorima. Deo pisma, pun samohvale, glasi:

Pre nekoliko dana dao sam streljati sve Jevreje kojih smo se dokopali i internirati u logore sve jevrejske žene i decu, a u isto vreme uz pomoć Službe bezbednosti došao sam do jednog kamiona za „uništavanje vašiju“, koji je za 14 dana do četiri nedelje ispraznio logor... Onda je došao trenutak kada bi na osnovu Ženevske konvencije jevrejski oficiri u logorima za ratne zarobljenike volens nolens saznali kako njihovih rođaka nema okolo, što bi moglo voditi ka nekim malim komplikacijama. Ako otpustimo one o kojima je reč, oni će imati punu slobodu, kao i njihovi drugovi po rasi, ne suviše dugo i tako bi cela stvar bila konačno rešena. Jedina mala rezerva mogla bi biti posledice po naše ratne zarobljenike u Kanadi, ako procuri da se oslobođeni oficiri više ne pojavljuju. Ja ne delim to mišljenje.

Međutim, u Berlinu su se, ipak, bojali odmazde nad zarobljenim Nemcima, pa Turnerov predlog nije prihvaćen. A ako nekome nije jasan, evo šta se desilo grupi Jevreja puštenih iz zarobljeničkog logora na osnovu Ženevske konvencije kao teški bolesnici, mada su im drugovi savetovali da ne odlaze iz logora. Neznano kojeg datuma jula 1942. napustili su Oflag VI C u Osnabriku i 24. jula stigli u Beograd. Na železničkoj stanici uhapšeni su, „raščinjeni“ i kao civili prebačeni u Banjički logor, a kao nadležan za njih naveden je SS. Ispred imena su brojevi pod kojima su zavedeni u logorskim knjigama:

Streljanje u Jajincima

SS grupenfirer
Harald Turner

Pismo

Turner je 17. oktobra 1941. uputio jedno lično pismo komandantu SS i policije u Dancingu Hildebrantu u kome je opisao prilike u Srbiji. U pismu je kazao: "Ustvari, ako se tačno promisli, pogrešno je da se za jednog ubijenog Nemca - u srazmeri sto Srba za jednog Nemca - na licu mesta odmah pobije sto Jevreja; ali Jevreje smo imali na okupu u logorima i, konačno, i oni su srpski podanici, a osim toga oni moraju nestati sa lica zemlje".

Nakon rata, general Turner je pogubljen u Beogradu.
(Iz feljtona Jaše Almulija, objavljenog decembra 2009. Godine u „Večernjim novostima“)

6711 David Hohner, direktor
banke, rođen u Nišu 1886.

6712 Bela Gutman, apotekar,
rođen u Bezdanu 1906.

6713 Robert Hiršler, privatni
činovnik, rođen u Gola,
Koprivnica, 1904.

6714 Leopold Ebenšpangler,
arhitekt, rođen u Dobrljinu
1902.

6715 Rudolf Giskan, apotekar,
rođen u Pivnici, Bačka,
1892.

6716 Jovan-Žan Pintović,
privatni činovnik, rođen u
Beogradu 1889.

6717 Žiga Gorjan, trgovac, rođen
u Glini 1899.

6718 Robert Bauer, trgovac,
rođen u Karlovcu 1880.

6719 Josif Anaf, rođen u
Smederevu 1906.

Svi su streljani 3. avgusta 1942. godine.

DOBROVOLJNI PRILOZI

PORODIČNE VESTI

LIČNE VESTI

SJOS

Za Jevrejski pregled

50 evra - Žarko Erenfrajd, u znak sećanja na nedavno preminulog oca Božidara
2.500 din. - Smilja Tišma

Za socijalnu delatnost

50 evra - u spomen na oca Božidara - porodica Erenfrajnd

Za Hevra kadiša – Jevrejsko groblje

100 evra - Ljubica Navonović, u znak sećanja na voljenog supruga Nisima Navonovića

50 evra - Lidija i Ivica Eskenazi, u sećanje na majku i Ninu Eskenazi

50 evra - porodica Salzberger, povodom 90. rođendana, voljenog supruga, oca, dede i pradede Vlade Salzbergera

20 evra - Andro Mošić, povodom 10 godina od odlaska majke Juge i pet godina od odlaska sina Marka

2.000 din. - Rahela Altaras, u znak sećanja na majku Blanku Volah

Za Sinagogu

100 evra - Ljubica Navonović, u znak sećanja na voljenog supruga Nisima Navonovića

50 evra - Lidija i Ivica Eskenazi, u pomen majke Nine Eskenazi

UMRLI BEOGRAD

Biljana Lazić, rođ. 1928. godine, preminula 21. novembra 2011. Urna položena na Novom groblju u Beogradu

Božidar Erenfrajnd, rođ. 1923. godine, preminuo 26. novembra 2011. Urna položena na Novom groblju u Beogradu

Rafael Pinto, rođen 20. novembra 1934. u Beogradu, preminuo 9. decembra 2011. u Dir Fildu na Floridi, SAD

KOMEMORACIJE

Sećanje na deportovane u logor na Sajmištu

Povodom 70 godina od deportacije jevrejskih žena i dece Beograda i Banata u nemački logor Sajmište, održana je u četvrtak, 8. decembra, komemoracija pred zgradom bivše Policije za Jevreje, u ulici Džordža Vašingtona broj 21, na lokaciji na kojoj je danas dečiji vrtić „Leptirić“.

Pred nevelikom grupom ljudi, okupljenoj po vetrovitom i prohladnom vremenu, govorili su Aleksandar Gaon, član Jevrejske opštine Beograd, istoričar dr Milan Koljanin i Aleksandar Lebl, novinar u penziji.

Od njih su prisutni mogli čuti kako su, nakon što su im žandarmi uručili pozive, od ranog jutra 8. decembra do 13. decembra 1941.

svi preostali beogradski Jevreji morali da se prijave u dvorištu Specijalne policije za Jevreje u Ulici Džordža Vašingtona broj 21. U pozivu je navedeno da mogu sa sobom da ponesu samo onoliko prtljaga koliko mogu da nose, pribor za jelo, pokrivače i hranu za tri dana. Stanove i podrume morali su da zaključaju, ključeve obeležiti imenom i adresom i da ih predaju prilikom prijavljivanja.

Tih hladnih dana pred Jevrejskom policijom satima su stajale kolone jevrejskih žena i dece, čekajući da ih nemački kamioni i zaprežna kola prebace u velike, hladne paviljone na Beogradskom sajmištu. Pored 6.400 Jevreja u logoru je internirano i oko 600 Roma. Od

kraja marta do 10. maja 1942. jevrejski zatočenici su ubijeni na užasan način, u kamionu-gasnoj komori čime je privedeno kraju „konačno rešenje jevrejskog pitanja u Srbiji“.

O svemu ovome Beograđani, srednje, a pogotovo mlađe generacije, gotovo da ništa ne znaju. Stara inicijativa da se na lokalitetu Starog sajmišta podigne memorijalni centar nikako da se realizuje, a da još dugo neće govori podatak da čak ni na mestu na kojem je nekada bila zgrada Policije za Jevreje nema spomen ploče koja bi prolaznike podsetila na ono što se tu događalo pre 70 godina.

Komemoraciju su organizovali: Inicijativa Poseta Starom Sajmištu, Jevrejska opština Beograd i Jevrejski istorijski muzej Beograd.

VESTI ZANIMLJIVOSTI

Obrezivanje 20 miliona Afrikanaca

ETIOPIJA - U okviru programa borbe protiv SIDE, promovisanog u Izraelu, planira se obrezivanje 20 miliona Afrikanaca. Fondacija za SIDU pri UN objavila je da pokreće ovu inicijativu obrazlažući je time da će planirani petogodišnji program sprečiti da se više od 3,4 miliona ljudi inficira virusom SIDE. Dokazano je da obrezivanje smanjuje za 60% mogućnost dobijanja SIDE tokom seksualnog odnosa. Delegacija izraelskih profesionalaca koji obavljaju obrezivanje nedavno se vratila sa dvonedelnog puta po Africi, gde su pomagali osoblju UN da sastavi medicinske protokole. Izrael je izvršio obrezivanje oko 100.000 imigranata iz bivšeg Sovjetskog Saveza i Etiopije, bilo onih koji su prešli na judaizam ili onih čiji religijski status nije mogao biti priznat bez izvršenog obrezivanja. Izraelski medicinski profesionalci trenutno pružaju pomoć u osnivanju klinika i obavljaju obrezivanje.

Adelsonovi donirali još 25 miliona dolara

SAD - Šeldon i Mirjam Adelson su, početkom decembra, poklonili novih 25 miliona dolara Jad Vašemu, čime su izbili na prvo mesto po visini donacije koju je neka institucija ikada dobila od privatnog donatora.

Ovaj novčani prilog Adelsonovih, poznatih velikih filantropa, biće us-

meren za podršku obrazovnim seminarima i programima obuke učitelja i profesora u Međunarodnoj školi za izučavanje Holokausta u Jad Vašemu.

Adelsonovi su svojih prvih 26 miliona dolara poklonili 2006. godine.

“Tokom proteklih pet godina videli smo neverovatan uticaj koji seminari u Jad Vašemu imaju na osobe koje se bave obrazovanjem”, rekao je Šeldon Adelson i dodao “Ohrabrujemo i druge imućne ljude da nam se pridruže u davanju podrške Jad Vašemu i njihovom radu koji je od suštinskog značaja.”

Holandžani povukli zakon o zabrani šehita

HOLANDIJA - Predlog zakona za zabranu ritualnog klanja životinja u prehrambene svrhe povučen je na zahtev Holandskog senata samo nekoliko dana pre stavljanja na glasanje. Partija za zaštitu prava životinja, koju predvodi Mariana Time (na slici), povukla je ovaj svoj zakonski predlog nakon što je većina senatora izrazila primedbe na zabranu košer klanja (šehita). Ove predložene zakonske mere prošle su na glasanju u donjem domu Parlamenta u junu prošle godine. Zakon je zahtevao da životinje pre klanja budu omamljene, što je u suprotnosti sa jevrejskim i islamskim verskim propisima koji nalažu da životinja u tim trenucima mora biti potpuno svesna. Po tom, u donjem domu usvojenom propisu, klanice koje mogu da dokažu da životinja nije patila ništa više nego što bi to bio slučaj da je prethodno omamljena bile bi izuzete od zabrane.

Evropska unija propisala je da životinje budu omamljene pre klanja, ali je dopustila i izuzetke od tog pravila kada je u pitanju ritualno klanje stoke. Bilo kako bilo, ovaj način

klanja zabranjen je u Luksemburgu, Norveškoj, Švedskoj i Švajcarskoj.

Šta to reče generale?

IZRAEL - Tokom inspekcije vojnih snaga na Golanu, ministar Ehud Barak upitao je Benija Ganca, generala izraelske vojske o dužnostima nekoliko žena vojnika koje su stajale u blizini. “Dovodimo ih da pevaju u vreme odmora”, našalio se Ganc dok su kamere snimale.

Barak je pokazao prstom na jednu od njegovih pomoćnika u civilu i dodao: “I ona ume da peva, a ne nosi uniformu.”

To je lokalnog zapovednika Ofeka Buhrisa, povuklo da načini neslanu šalu: “Sve dok je obučena, makar ne bila u uniformi, to je u redu.”

Njihova razmena komentara odjeknula je na nacionalnoj televiziji i povredila osećanja ortodoksnih Jevreja. Ova kontroverza se pretvorila u širu debatu, s obzirom na to da u izraelskoj vojsci raste broj religioznih vojnika.

Izraelske odbrambene snage izdale su saopštenje u kojem stoji da je “Ganc objasnio kako su njegovi komentari dati u šaljivom i veselom tonu, a da je njihovo dalje tumačenje u suprotnosti sa njegovim pogledom na ulogu žena u vojsci i naporima da se ta uloga što više unapredi i poboljša. Ganc je dalje naglasio da se izvinjava svim onima koje su njegove reči na bilo koji način povredile.

Dečko zapalio kosu školskoj drugarici

KANADA - Jedan tinejdžer uhapšen je zato što je zapalio kosu svoje školske drugarice pošto je izgovorio antisemitske uvrede. Nakon

VESTI ZANIMLJIVOSTI

istrage događaja koji se odigrao u holu lokalne srednje škole, policija Vinipega optužila je petnaestogodišnjeg dečaka za oružani napad. Policija je izvestila da je dečko presreo devojkicu i nakon antisemitskih uvreda izvukao upaljač i zapalio joj kosu.

Devojčica nije ozbiljno povređena.

Iako se incident odigrao u novembru, policija je naknadno obavještena, pa je dečko uhapšen početkom decembra.

Osoblje škole je odmah suspendovalo dečaka. Istražitelji su utvrdili da su njegove fejsbuk strane sadržavale antisemitski i nacistički materijal.

Šeli Faintuh iz Jevrejskog saveza Vinipega nazvala je ovaj incident "šokantnim delom nasilja koji se ne sme tolerisati". Činjenica da je napad najverovatnije bio inspirisan antisemitskim motivima posebno brine Jevrejsku zajednicu Vinipega ali dotiče i sve ostale zajednice. Oglasio se i kanadski B'nei B'rit izjavom da "treba da postoji nulta tolerancija za svaki napad u školama čiji je motiv isključivo čista mržnja."

kaznu zatvora izdržava kod kuće sud odbacio.

Izrael pozvao Jevreje da napuste SAD

IZRAEL - Izraelski premijer Benjamin Netanjahu, piše „Dnevni avaz“, naredio je da se prekine kontroverzna kampanja ubeđivanja Izraelaca koji žive u SAD da se vrate u svoju domovinu. Poruka u reklami bila je da se „vrate u Izrael pre nego što se Hanuka pretvori u Božić“

Kampanja u kojoj se upozoravaju Izraelci da će njihova deca po svoj prilici biti asimilovana ako nastave da žive u SAD, izazvala je ljutnju američkih jevrejskih organizacija, pa je izraelski ambasador u Vašingtonu Mihael Oren izrazio žaljenje zbog uvrede koja je naneta.

Kada je Netanjahu saznao za kampanju, naredio je da se poruke odmah skinu sa jutjuba kao i da se uklone

reklame. U njegovom kabinetu je naglašeno da on duboko vrednuje američku jevrejsku zajednicu i da je posvećen produbljenoj vezi Izraela i SAD.

Kampanja je počela u septembru u gradovima gde živi puno Izraelaca, uključujući Njujork, Los Angeles i Palo Alto. U njoj se, između ostalog, moglo videti kako se izraelski deca i baka, koji preko skajpa razgovaraju sa unucima i svojom ćerkom u SAD, zabrinuto gledaju kada su na pitanje unučići koji je praznik dobili odgovor: "Božić!"

Zbog toga su se jevrejski aktivisti i Jevreji kao i drugi članovi Kongresa žalili izraelskim konzulatima u SAD, a počeli su i protesti jevrejskih lidera. Ministarstvo za imigraciju je naglasilo da kampanja nije uperena ka američkim Jevrejima, već iseljenim Izraelcima i da poštuje američku jevrejsku zajednicu i njene jake veze s Izraelom.

Jevrejske federacije Severne Amerike pozdravile su odluku Netanjahua o povlačenju kampanje.

Film o Kacavu

IZRAEL – Priča o Moši Kacavu, bivšem izraelskom predsedniku, osuđenom na sedam godina zatvora zbog silovanja, po svoj prilici dobiće svoju filmsku verziju. Sineasti jedne televizijske filmske kuće obznani su nameru da prirede za film ovaj kontroverzni skandal. Umesto da se, kao što bi se moglo očekivati, usredsredi na samog bivšeg izraelskog predsednika, filmska priča će biti prikazana iz ugla advokata jedne od devojaka koja je prva podnela tužbu protiv Kacava.

Za sada još bez naslova, ovaj filmski projekat, koji se priprema duže od godinu dana, privlači veliku pažnju i izvan granica Izraela. Vesti o pripremama za snimanje ovog filma, sigurno neće mnogo obradovati bivšeg predsednika, čiju je molbu da

Monopoli - pogromoli

NEMAČKA - Neonacistička nemačka „čelija“ distribuirala je svojim aktivistima antisemitsku verziju društvene igre "monopoli" koju je nazvala „pogromli“. Tu igru na tržište je izbacila teroristička čelija koja sebe naziva "Nacionalsocijalističko podzemlje" još 1997. godine. Igra ima brojne nacističke simbole kao svastiku, sliku Hitlera i četiri koncentraciona logora... Prodavala se po 100 maraka, a prihod je išao za u fondove ove ilegalne grupe. „Čelija“ je otkrivena nedavno, nakon što su njena dva člana izvršila samoubistvo posle pljačke banke. Vjeruje se da su ubili 10 ljudi, pretežno trgovce stranog porekla, i izveli najmanje 14 pljački banaka kako bi finansirali svoje aktivnosti. Posljednji član grupe koji je preostao, žena, uhapšena je. Nemačka štampa je javila da je grupa imala veze sa nemačkom ekstremno desnom partijom NPD.

Saopštenje SJOS povodom katastrofalnog stanja Jevrejskog groblja u Nišu

Savez jevrejskih opština Srbije izražava duboko ogorčenje zbog katastrofalnog stanja u kojem se nalazi Jevrejsko groblje u Nišu i želi da sa tim upozna javnost. Prilikom poslednje posete tom objektu, koji je Vlada Srbije proglasila kulturnim dobrom i znamenitim mestom, zatekli smo porušene i razbijene spomenike, razbacane kosti, gomile smeća, fekalija i otpadnog materijala.

Ovaj istorijski i kulturni spomenik izložen je na milost i nemilost privatnih preduzetnika koji su uništili jednu trećinu groblja podižući fabrike, restorane i skladišta, dok su drugu trećinu naselili Romi, uništavajući preostale spomenike građenjem divljeg naselja nad grobovima naših

sunarodnika koji je tu trebalo da nađu večni mir.

Na sve odluke Vlade Srbije i proglašenje jevrejskog groblja za kulturno dobro, gradske vlasti se oglašuju, sav naš trud, sva sredstva i svi naši apeli da se iskaže bar malo poštovanja prema Jevrejima koji su tu sahranjeni bili su uzaludni. Skrnavljenje ove naše svetinje nesmetano se nastavlja.

Savez jevrejskih opština Srbije moli gradonačelnika Niša, Ministarstvo kulture, Ministarstvo vera i dijaspore, Zavod za zaštitu spomenika Niša i ostale nadležne da se ovom vandalizmu, koji nas sve jednako bruka, jednom za svagda stane na kraj.

Izdavač: Savez jevrejskih opština Srbije, Kralja Petra 71-a, POB 30, tel: 011/26 24 359, 26 21 837; Fax: 011/26 26 674, e-mail: bilten@savezscg.org; Izlaženje Jevrejskog pregleda pomaže Ministarstvo vera Srbije; CIP – Katalogizacija u publikaciji; Narodna biblioteka Srbije, Beograd; ISSN 1452-130X = Bilten – Savez jevrejskih opština Srbije; COBISS.SR-ID 81280012;

Glavni i odgovorni urednik: Stanimir Saša Ristić; **Tehnički urednik:** Dušan Oluić;

Svi potpisani članci odražavaju lično mišljenje autora, koje se ne podudara uvek sa mišljenjem redakcije.

Rukopisi za naredni broj se primaju do 20. u mesecu; Redakcija zadržava pravo da prilagodi priloge; Štampa: COLORGRAFX d.o.o. – Beograd